

הרב זאב נוימן

"ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל"

על יחסי משה-יהושע – רב-תלמיד

א. יהושע – מנחיל התורה והארץ

יהושע בן נון, מנחיל התורה והארץ לעם ישראל, תלמיד משה רבינו הוא.

רש"י מלמדנו: "יהושע... ינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל"².

וכך אמר רבינו, הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל:

"יהושע הוא תלמידו של משה רבינו, 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל'¹. אין אצלו רגע אחד של ביטול תורה. ויחד עם זה, הוא המצביא לפני כל ישראל. 'ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק'³. איש התורה הוא איש הצבא המכניס את העם לארץ-ישראל. הוא תלמידו של משה רבינו בתורה ובארץ, כי הכל ענין אחד. שקידת התורה מחייבת את סידור תוקף המלחמה..."⁴.

יש הטועים בראותם ביהושע את כובש הארץ ומנחילה לעם ישראל ומתעלמים מהיותו מנחיל התורה⁵. טעות זו נושנה היא. בחז"ל מצינו:

"א"ר יהודה אמר רב: כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו, שנאמר⁶ 'ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש' מלמד שרגש עליהן הר להרגן"⁷.

1. שמות ל"ג, י"א.

2. בראשית מ"ח, י"ט.

3. שמות י"א, ט'.

4. שיחות הרב צבי יהודה, בראשית עמ' 438 (ויחי סדרה ב' סע' 42).

5. אמנם המהרש"א מבאר את דברי חז"ל: "...פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, אוי לה לאותה בושא אוי לה לאותה כלימה" ובבא בתרא ע"ה א'1 "שלא היה לו מדרגת משה בחכמת התורה... אבל זכה למדרגה אחרת גדולה דחיינו ליכנס לא"י ולכבוש ל"א מלכים". ואילו המהר"ל (ב'חידושי אגדות') מבאר לענין האספקלריא המאירה לה זכה משה.

6. יהושע כ"ד, ל'.

7. שבת ק"ה ב'.

וביאר מרן הראי"ה קוק זצ"ל, שבכל "הערכה של החכם הלא ישנן מעלות גלויות, שבחיי החכם נתגלו לרבים ורבים נהנו מאורו, אבל עלינו לדעת שהרבה יותר ממה שהחכמה וכל יתרונותיה המקושרים עם נפש החכם יכולים להתגלות במפעלים ובביטויים, ישנו אוצר סתום וחתום, אוצר גנוז, שהוא בנפש החכם, שסגולתו המקודשת היא פועלת ג"כ באופן מוסתר וצנוע גם על האיכות של ההשפעות המגולות, שהערכתן היא נודעת וניכרת".

המתעצל בהספדו של חכם פירושו, שמספיד הוא רק את הצד הגלוי שנחסר עם הסתלקות החכם ואינו נוגע ללבבו כל אותו אוצר גנוז שנחסר.

"וכשלוך זה אירע לדורו של יהושע. לגבי יהושע, הכל הרגישו ביהושע את הכובש המעשי שהביא את ישראל לארץ ירושתו, ושהפיל לפנייהם עמים רבים ומלכים אדירים. אבל מתוך הפרסום הגדול של מפעלי יהושע הגלויים, נתעצלו לחדור בערכו הרוחני הגדול של יהושע, הנביא הגדול והשקדן הגדול, אשר לא ימוש ספר התורה ממנו וקיים 'והגית בו יומם ולילה'⁸. לא עלה היתרון הפנימי האמיתי, הרוחני, הגנוז בנשמתו של יהושע, על לב המספידים..."⁹.

ב. יהושע – תלמיד משה

בריש מסכת אבות נאמר: "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וכו'". והנה במסכת עירובין¹⁰ נאמר:

ת"ר כיצד סדר משנה? משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו, נסתלק אהרן וישב לשמאל משה, נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו, נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן, רבי יהודה אומר: לעולם אהרן לימין משה חוזר. נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקו. נסתלקו זקנים, נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקו. נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה, וביד הזקנים שנים, וביד כל העם אחד..."¹¹.

והנה יהושע לא נזכר כלל?

התורה מעידה: "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל"¹.

ובחז"ל: שאמר ד' למשה על יהושע:

"...הוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך, הוא היה מסדר את הספסלים

והוא פורס את המחצלאות... שירתך בכל כוחו"¹¹.

8. יהושע א', ח'.

9. עין איה ד, שבת, י"ג ו'.

10. נ"ד, ב'.

11. במדבר רבה כ"א, י"ד.

"היה משמש את משה ביום ובלילה... [לכן] זכה לרוח הקודש"¹².

"...למה נמשלה תורה כתאנה? שרוב האילנות... נלקטים כאחת, והתאנה נלקטת מעט מעט, וכך התורה היום לומד מעט ולמחר הרבה, לפי שאינה מתלמדת לא בשנה ולא בשתים, עליו נאמר¹³ 'נצר תאנה יאכל פריה'. מהו 'פריה'? פרי של תורה, מלכות ושרות"¹⁴.

"כבוד ליהושע שנקרא 'משרת משה', מכאן אמרו: גדול שמושה יותר מלמודה"¹⁵.

על הנאמר: "יירץ הנער ויגד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה"¹⁶ ביאר הראב"ע: "יירץ הנער - בה"א, הוא הנודע לשרת משה חוץ מיהושע, כי שרות יהושע איננו כשרות כל נער"¹⁷.

יהושע נמצא בכל עת עם משה רבינו באהל, מסדר את הספסלים והמחצלאות ומשמש את משה בכל כוחו. אין ספק שכאשר משה מלמד את אהרון, בני אהרון, הזקנים והעם - נמצא יהושע באהל ומקשיב. על כן, כפי שיש ביד אהרון ארבעה - יש בידי יהושע ארבעה.

ואחרי כתבי כל זאת יגעתי ומצאתי^{17א} בס"ד שהם הם דברי המאירי^{17ב} לאחר הביאו את דברי הגמרא בעירובין כותב המאירי:

"ולא נזכר בסדר זה הלימוד יהושע, שבודאי יהושע לא היה זו מאצל משה, והרי היה שם עמו כל ד' פעמים שלמד..."

בעת עלות משה רבינו להר סיני לקבל התורה, נמצא יהושע סמוך אליו. וכך מלמדנו רש"י¹⁸:

"ידיקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר האלהים"¹⁹. לא ידעתי מה סיבו של יהושע כאן. ואומר אני שהיה התלמיד מלווה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר, שאינו רשאי לילך משם והלאה, ומשם ויעל משה - לבדו -

12. שם י"ב, ט'.

13. משלי כ"ג, י"ח.

14. במדבר רבה י"ב, ט'.

15. מדרש לקח טוב.

16. במדבר י"א כ"ז.

17. ראב"ע שם.

18א. תודתי למר"ר הרב יהושע רוזן שליט"א, אשר בעקבות הקשותו על דברי אלה והצעתו למצוא ביסוס להם, זכיתי להגיע לדברי המאירי. תשח"ח לו.

18ב. בפירושו למסכת אבות א', א'.

18. רש"י, שמות כ"ד, י"ג.

19. שמות שם.

אל הר האלהים, ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל ארבעים יום, שכן מצינו כשירד משה וישמע יהושע את קול העם ברעה²⁰, למדנו שלא היה יהושע עם²¹.

לימדנו רש"י, כי יהושע התלמיד דבוק ברבו והולך ללוותו ככל שהותר לו, שכן הוזהרו ישראל פעמיים שלא לעלות בהר ונגוע בקצהו²², אין הוא נשאר במחנה עם עם ישראל כולו ואהרון בראשם, אלא צמוד להר נוטה אהלו וממתין לרבו עד אשר ירד זה מן ההר, ואכן יהושע הוא הזוכה להקביל פני רבו בראשונה ברדתו מן ההר ושני לוחות העדות בידו.

במסכת מכות²² נאמר:

"תלמיד שגלה מגלין רבו עמו, שנאמר וחי²³ – עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא".

וברמב"ם²⁴, לאחר שפסק כן להלכה, מבואר:

"עשה לו כדי שיחיה, וחי בעלי חכמה ומבקשה בלא תלמוד תורה כמיתה חשובין".

ובמהר"ל:

"ומורא רבך כמורא שמים²⁵, כי גם מצד מה הרב דומה למורא שמים, שכשם שהש"י עילה לאדם וסיבתו, כך הרב הוא עילה וסיבה לתלמיד, שקיבל ממנו חכמתו²⁶".

"...כי הרב שהוא עילה לחכמתו הרי הוא דומה אל העילה במה, ובשביל כך יש כאן שיתוף במה לשכינה... [כי] רבו השלים אותו בתורה, כי אין האדם נחשב מציאות שלם רק בתורה, והרי הרב מביא אותו לעוה"ב...²⁷".

20. שם ל"ב, י"ז.

21. רבי דוד פארדו, בביאורו 'משכיל לדוד' לרש"י, ביאר שהדגש הוא על המלה 'משרתו' שלכאורה מיותרת היא, אלא 'דלפי שהיה משרתו כלומר תלמידו לכך הלך עמו לעשות לו לוויה כתלמיד לרבו".

22. וברמב"ם, לאחר הביאו את דברי רש"י: "ועל דעתי היה יהושע מכלל ע' הזקנים... וכאשר פל משה מהם היה מלווה את רבו עד הגבול...".

22. ל', א'.

23. "...וגם אל אחת מן הערים האל וחי" דברים ד', מ"ב.

24. הלכות רוצח ז', א'.

25. אבות ד', י"ג.

26. דרך חיים שם.

27. נתיבות עולם, נתיב יראת השם, פרק ב'.

זו חיותו של התלמיד - לימוד תורה מפי רבו, וכאשר נבצר הדבר מיהושע, עושה הוא את מירב המאמצים כדי להיות קרוב ככל שניתן אל רבו, שהוא מקור חיותו.

ג. קנאת יהושע לכבוד רבו

נאמנותו-דבקותו של יהושע ברבו הביאוהו לקנא לכבוד רבו, כנראה יתר על המידה.

בעת בוא הנער אל משה ואמרו: "אלדד ומידד מתנבאים במחנה"¹⁶, אשר נבואתם היתה: "משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ"²⁸, נאמר: "ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר: אדני משה כלאם"²⁹ ותגובת משה: "המקנא אתה לי, ומי יתן כל עם ד' נביאים כי יתן ד' את רוחו עליהם"³⁰.

לימדונו חז"ל, כי דברי יהושע היו "כתלמיד המורה הלכה לפני רבו"³¹, ונענש יהושע: "א"ר לוי: כל דמותיב מלה קמיה רביה אזיל לשאול בלא ולד, שנאמר ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה כלאם' וכתיב³² 'נון בנו יהושע בנו'^{33,34}.

עוד לימדונו חז"ל³⁵:

"וגם לא לידעים חן³⁶ זה יהושע. אמר רבי אחוה ברביה ברבי זירא: שני דברים דבר יהושע בפני משה ולא נגמל חן בעיניו. ואלו הן: אחד במינוי הזקנים ואחד במעשה העגל. במינוי הזקנים דכתיב 'אדני משה כלאם'²⁹, אמר לו: כלם והעבירים מן העולם. ויאמר לו משה המקנא אתה לי'. אמר לו: יהושע, כך אני מתקנא³⁷, הלואי בני כיוצא בך, הלואי כל ישראל כיוצא בך. ומי יתן כל עם ד' נביאים³⁰. ואחד בעגל שנאמר וישמע יהושע את קול העם ברעה²⁰. אמר לו משה: יהושע, אדם שעתיד להנהיג שררה על ששים רבוא אינו יודע להבחין בין קול לקול...".

יהושע נענש למרות שקנאתו לכבוד רבו היתה.

28. ספרי בהעלותך צ"ה, סנהדרין י"ז א'.
29. במדבר י"א, כ"ח.
30. שם שם, כ"ט.
31. סנהדרין י"ז א'.
32. דברי הימים א' ז', כ"ז.
33. "ובתר יהושע לא חשיב בך" רש"י, עירובין. וברש"י מגילה י"ד, ב': "את שבט אפרים מייחס הכתוב עד יהושע ומיהושע למטה לא ייחס איש".
34. עירובין ס"ג א'-ס"ג ב'. ועיין מגילה י"ג ב' שבן לא היה לו אך בנות היו.
35. קהלת רבה ט' י"א. ועיין ילקוט שמעוני קהלת תתקעט.
36. קהלת ט' י"א.
37. פ"י בתמיה. ומפני שאלדד ומידד היו מתנבאים 'משה מת יהושע מכניס' חשש יהושע שיקפיד משה ע"ז ולכן א"ל למשה כלאם. וע"ז א"ל משה בתמיה וכי אני מתקנא עליך ח"ו" חידושי הרד"ל שם.

כך למדו חז"ל:

"מנין שמורא רבו כמורא שמים? שנאמר 'יען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה כלאם'²⁹, כשם שהמקום כלאם כך אתה כלאם"³⁸.
"שוקלו כנגד שכינה"³⁹.

וברש"י: "חייבין הם כלייה המורידים בך כאילו מרדו בהקב"ה"⁴⁰.

בעל 'אור החיים' הקדוש⁴¹ שואל: על מה סמך יהושע להורות לפני רבו, ועוד לומר לו מה לעשות. ומבאר, כי דוקא מפני תוכן נבואתם, שמשה מת ויהושע מכניס, "כששמע יהושע הדברים בחר לדבר לפני רבו כדי שיגלה דעתו כי מאוסים הדברים אצלו ואומריהם וכי שקר בפיהם, בזה שלל החשד כי יחפוץ הוא בדברים הנאמרים למעלתו וגילה ההפכיות ברצונו".

ובמילים "אדני משה" רואה בעל 'אור החיים' הקדוש רמז:

"ואולי שרמז באמרו 'אדני משה' שאינו חפץ היות הוא אדון אלא היות לו אדונו משה, לשלול הרצון בנאמר כי ימות משה והוא יכניס".

*

דברי יהושע "אדני משה כלאם" הוזכרו בהלכה.

בשו"ע⁴² נפסק: "אסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו..." והוסיף הרמ"א: "וכל זה דוקא כשאינו מזכיר רק שמו לבד אבל מותר לומר: ר' מורי פלוני".

וכתב ב'פתחי תשובה'⁴³:

"עבה"ט בשם ש"ך דדוקא שלא בפניו. ועיין בספר רגל ישרה ובליקוטי פרי חדש שחולקים על הש"ך בזה מדכתיב 'אדוני משה כלאם'".

וב'אגרות משה'⁴⁴ כתב:

"ומ'אדוני משה' נראה שבלו"ז לא קשה, דכיון שאמר יהושע שחייבין כליה כמרדו בשמים אין לך כבוד גדול מזה, ולא איכפת לן שוב במה שמזכיר את שמו. והטעם שהזכיר את שמו אפשר שכוונת יהושע בזה הוא לומר שאף שאתה משה שהוא עניו מכל אדם נמי חייב כליה".

38. מכילתא מסכת דעמלק פ' א'.

39. אבות דרבי נתן כ"ג, ד'.

40. רש"י, שמות י"ז, ט'.

41. אור החיים במדבר י"א, כ"ח.

42. יו"ד סי' רמ"ב סעי' ט"ו.

43. ס"ק י'.

44. יו"ד א' סי' קל"ג.

ד. יחס משה אל יהושע תלמידו

יחסו של משה אל יהושע כתלמידו החביב מתגלה לראשונה במלחמת עמלק. משה מצווה את יהושע: "בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק...⁴⁵. ופירשו חז"ל⁴⁶:

"מכאן שהיה עושהו כמותו, למדו כל אדם דרך ארץ ממשה, שלא אמר ליהושע: בחר לי אנשים אלא 'בחר לנו אנשים', מכאן שהיה עושה אותו כמותו, מכאן שהיה תלמיד חביב לפני רבו כמותו..."

וברש"י⁴⁷:

"לי ולך, השווהו לו, מכאן אמרו: יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך..."

בעל 'אור החיים' הקדוש כותב⁴⁸ שהסיבה לבחירת משה את יהושע לצאת למלחמה זו היא היותו שקוד בתורה; שכן המלחמה ברפידים באה בעוון רפיון ידיים בתורה:

"נתחכם משה כשהכיר העון שהוא לצד ביטול מלחמת התורה אמר: אין ראוי לצאת למלחמה אלא יהושע שנאמר עליו 'לא ימיש מתוך האהל'⁴⁹ בעסק התורה, ואמר לו שיבחר כיוצא בו ובוה יתגבר עליו, וכן היה".

מקום נוסף בו מתגלה יחסו זה של משה אל יהושע הוא בעת שליחת המרגלים לתור את ארץ-ישראל.

נאמר: "ויקרא משה להושע בן נון יהושע"⁴⁹ וביארו חז"ל⁵⁰:

"כבר בקש משה עליו רחמים... יה יושיעך מעצת מרגלים"

ולכן הלך כלב לחברון להשתטח על קברי אבות, "אמר להן: אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים"⁵¹, דבר לו לא נצרך יהושע.

והמהר"ל⁵² מקשה:

"ואם תאמר, למה התפלל על יהושע יותר משהתפלל על כלב? ולא קשיא, דגנאי גדול יש לאדם שתלמידו אינו כהוגן, שיאמרו אלמלא שלמד כך מרבו

45. שמות י"ז, ט'.

46. מכילתא מסכת דעמלק פ' א', אבות דרבי נתן כ"ז, ד'.

47. רש"י, שמות י"ז, ט'.

48. אור החיים שם.

49. במדבר י"ג, ט"ז.

50. סוטה ל"ד ב, רש"י, במדבר שם.

51. סוטה שם.

52. גור אריה שם.

לא היה עושה מעשים האלו. וכן בפרק היה קורא⁵³ ברחובותינו אין פרץ ואין צווחה: שלא יהא בינינו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים".

ולאחרונה, בעת מינוי משה את יהושע כממשיכו, נצטוו משה: "קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו"⁵⁴ ופירשו חז"ל⁵⁵: "ו'סמכת את ידך עליו' - יד אחת, מה עשה? 'ויסמך את ידיו עליו ויצוהו'⁵⁶ לקיים מה שנאמר⁵⁷ 'טוב עין הוא יברך'".

וברש"י⁵⁸:

'ויסמך את ידיו' - בעין יפה, יותר ממה שנצטווה, שהקב"ה אמר לו: 'וסמכת את ידך', והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה".

וסמיכה זו של משה - מקור סמיכת כל רב את תלמידו. כך פוסק הרמב"ם⁵⁹:

"אחד בית דין הגדול ואחד סנהדרין קטנה או בית דין של שלשה צריך שיהיה אחד מהן סמוך מפי סמוך. ומשה רבינו סמך יהושע ביד שנאמר⁶⁰ 'ויסמך את ידיו עליו ויצוהו'. וכן השבעים וקנים משה רבינו סמכם ושרתה עליהן שכינה. ואותן הזקנים סמכו לאחרים ואחרים לאחרים ונמצאו הסמוכין איש מפי איש עד בית דינו של יהושע ועד בית דינו של משה רבינו".

ה. "נצר תאנה יאכל פריה"⁶⁰

משה רבינו התייחס אל יהושע כתלמידו, אך את שררתו ביקש לראות באחד מבניו. בא רבונו של עולם ולימדו-לימדנו שכרו של שימושו של יהושע את רבו ושהנהגת עם ישראל צמודה ומותאמת היא לשקידה בתורה.

לאחר פרשת בנות צלפחד "אמר משה: הרי השעה שאתבע בה צרכי, אם הבנות יורשות בדין הוא שירשו בני את כבודי. אמר לו הקב"ה: 'נצר תאנה יאכל פריה'⁶⁰ - בניך ישבו להם ולא עסקו בתורה, יהושע הרבה שירתך והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך, הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלות,

53. ברכות י"ז, ב'.

54. במדבר כ"ג, י"ח.

55. במדבר רבה כ"א, ט"ו.

56. במדבר כ"ג, כ"ג.

57. משלי כ"ב, ט'.

58. רש"י, במדבר כ"ג, כ"ג.

59. הלכות סנהדרין ד', א'.

60. משלי כ"ג, י"ח.

הואיל והוא שרתך בכל כחו כדאי הוא שימש את ישראל, שאינו מאבד שכרו, 'קח לך את יהושע בן נון'⁵⁴ לקיים מה שנאמר 'נצר תאנה יאכל פריה'⁶¹.
וברש"י⁶²:

"כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו, אמר: הגיע שעה שאתבע צרכי שירשו בני את גדולתי, אמר לו הקב"ה: לא כן עלתה במחשבה לפני, כדאי הוא יהושע ליטול שכר שימושו שלא מש מתך האהל, וזהו שאמר שלמה: 'נצר תאנה יאכל פריה'⁶⁰".

ועוד אמרו חז"ל⁶³:

"ויהי ביום כלות משה⁶⁴. הה"ד⁶⁰ 'נצר תאנה יאכל פריה' – מדבר ביהושע שהוא שימש את משה כמה דתימא¹ 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל'. למה נמשלה תורה כתאנה? שרוב האילנות... נלקטים כאחת, והתאנה נלקטת מעט מעט, וכך התורה היום לומד מעט ולמחר הרבה, לפי שאינה מתלמדת לא בשנה ולא בשתים, עליו נאמר⁶⁰ 'נצר תאנה יאכל פריה'. מהו פריה? פרי של תורה מלכות ושרות... וכן אירע ליהושע שלא ירשו בניו של משה מקומו אלא יהושע ירש מקומו...".

ה'חתם סופר' נשאל בענין רב שנפטר וביקש בנו למלא מקומו אלא שקם נגיד אחד כנגדו ובא הדבר בפלילים. בסוף תשובתו מוסיף ה'חתם סופר'⁶⁵:

"...דאיא במדרש... שהיה משה סבור שבניו יורשים מקומו... אמר לו הקב"ה: לא כמו שאתה סבור וכו'... והנה מרע"ה בעצמו אמר 'אשר יצא לפניכם ואשר יבא לפניכם' ואשר יכול לעמוד נגד רוח כל אחד ואחד... ואילו לא היה יודע בבניו כל אלו המדות לא היה מבקש להם גדולה שהיה סותר את עצמו בתפלתו, אלא על כרחך היו הבנים ראויים לכך, והקב"ה לא אמר שיהושע יותר הגון לכך אלא שסידר הספסלים ואת המחצלאות, וקשה הא כתיב 'תחתיו מבניו', אלא על כרחך בכתר תורה לא נאמר זה...".

אמנם ה'אבני נזר'⁶⁶ חולק על ראייתו זו של ה'חתם סופר', באומר:

"...שמלבד שבאבות דר"ג מפורש שהקב"ה השיב למרע"ה בניך לא עסקו בתורה, אבל אם הי' עוסקים בתורה הי' ממלאים מקומו הי' יורשים גאולתו...".

61. במדבר רבה כ"א, י"ד.

62. רש"י, במדבר כ"ז, ט"ז.

63. במדבר רבה י"ב, ב, ט', וכן תנחומא פנחס י"א.

64. במדבר ז, א'.

65. חת"ס או"ח א' ס"י י"ב ד"ה וכעת רואה.

66. אבני נזר יו"ד ס"י ש"ב ד"ה מן ומה ואילך.

ובאבות דרבי נתן⁶⁷:

"התקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירושה לך. כיצד? בשעה שראה משה רבינו את בניו שאין בהן שיעמדו בנשיאות אחריו, נתעסף ועמד בתפילה. אמר לפניו: רבונו של עולם, הודיעני מי יכנס ויצא בראש העם הזה, שנאמר 'וידבר משה אל ד' לאמר: יפקד ד' אלהי הרוחת לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם'. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, לך קח יהושע ועמוד לו תורגמן וידרוש לפניך בראש גדולי ישראל..."

ואכן: "ויעש משה בשמחה - מלמד שהיה שמח שהיה מוריש כבודו ליהושע כאדם שמוריש כבודו לבניו"⁶⁸.

ו. יהושע מלמד תורה

עם ישראל שהורגל ללמוד תורה מפי משה רבינו, נתקשה לקבל תורה מתלמידו - יהושע. "פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה"⁶⁹. משה עומד להפטר מן העולם ויהושע יחליפו והוא שילמד תורה.

הלכו ישראל אצל משה ללמוד תורה ושאלו ואמרו: רבינו היכן הוא? אמרו להם: השכים והלך לפתחו של יהושע. הלכו ומצאוהו בפתחו של יהושע והיה יהושע יושב ומשה עומד. אמרו לו ליהושע: מה עלתה על לבך שמשה רבינו עומד ואתה יושב? כיון שתלה עיניו וראהו מיד קרע בגדיו וצעק ובכה ואמר: רבי רבי, אבי אבי ואדוני. אמרו ישראל למשה: משה רבנו, למדנו תורה. אמר להם: אין לי רשות. אמרו לו: אין אנו מניחין אותך⁷⁰. יצתה בת קול ואמרה להם: לימדו מיהושע וקבלו עליכם לישב וללמוד מיהושע. ישב יהושע בראש ומשה מימינו ובני אהרן משמאלו, והיה יהושע יושב ודורש בפני משה"⁷¹.

אמנם הקב"ה ביקש לרכך הגזירה ולבצר מעמדו של יהושע בעיני העם:

"וסמכת את ירך עליו"⁵⁴. א"ל: תן תורגמן ליהושע להיות שואל ודורש ומורה הוראה בחיך, כשתפטר מן העולם לא יהיו ישראל אומרים: בחיי רבו לא הורה, ועכשיו הוא מורה? מיד העמידו מן הארץ והושיבו אצלו אצל הספסל..."⁷².

67. י"ז, ג'.

68. ילקוט שמעוני פנחס תשע"ז.

69. בבא בתרא ע"ה א'. ועיין לעיל הערה 5.

70. מכאן, מבעוד מקומות, ניתן לראות גודל חיבתן של ישראל למשה רבינו שלא רצו להניחו להפטר מן העולם.

71. תנחומא ואתחנן ו'.

72. ספרי פנחס ק"מ.

אמנם כאשר לימד יהושע תורה את עם ישראל -

"כתיב⁷³ 'כאשר צוה ד' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וגו'". וכי כל דיבור ודיבור היה יהושע יושב ודורש היה אומר 'כך אמר משה? אלא, יהושע יושב ודורש ויודעין הכל שהתורה של משה...'⁷⁴.

יהושע, תלמיד מובהק של משה היה כל ימיו, על כן כאשר דורש הוא אין צריך הוא להזכיר בכל מימרא ומימרא את רבו, שכן הכל יודעין שדבריו - תורת משה רבו היא!

בטור⁷⁵ ובשור⁷⁶ נפסק: "לא יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומריו", וכתב הב"י: "ונראה שסתם כל מה שתלמיד אומר סוברים השומעים שמרבו שמעו", וכן בט"ז. והב"ח כתב, ד"משמע דשמועה ששמע מרבו רשאי לאומרה סתם", וראיתו מדברי חז"ל אלה.

ועוד אמרו⁷⁷:

"כל זמן שיהושע חי, נראה למשה כאילו הוא חי", שכן יהושע הוא ממשיכו!
"מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו".

אמנם חז"ל⁷⁸ גם מלמדים אותנו:

"אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן אמר לו ליהושע: שאל ממני כל ספיקות שיש לך. אמר לו: רבי, כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי למקום אחר? לא כך כתבת בי 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל'? מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו⁷⁹ ממנו שלש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספיקות ועמדו כל ישראל להרגו...".

73. יהושע י', א'.

74. יבמות צ"ז ב', ירושלמי שקלים ב' ה'. ותחילת הענין: "אזל ר' אלעזר אמר לשמעתיא בי מדרשא ולא אמרה משמיה דר' יוחנן. שמע רבי יוחנן איקפד... עול לגביה ר' יעקב בר אידי א"ל 'כאשר צוה ד' את משה עבדו כן צוה ד' את משה'... אף ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם והכל יודעין כי שלך היא...".

75. ס' רמ"ב.

76. שם סע' כ"ד.

77. רש"י, דברים ל"א, כ"ט.

78. תמורה ט"ז, א'.

79. וביאר רש"י: "בעון שגרם להחליש דעתו של משה, שנצטער משה על יהושע בעצמו שהיה גדול כמותו". והמהרש"א: "על שנתגאה יהושע לומר כן שיודע הכל, והכא קאמר דבאו להורגו משום דפשע כיון שמשה היה עדיין חי והיה לו ממי לשאול, משא"כ הנך דשכחו בימי אבלו של משה דלא פשע כלום דשכחה אונס מיקרי...".

אך גם מכאן ניתן ללמוד את גודל שימושו של יהושע את רבו משה: "כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי למקום אחר?"

סיכום

יהושע, מנחיל התורה והארץ הוא תלמידו המובהק של משה רבינו. הוא לא מש מתוך האהל, מסדר את הספסלים והמחצלאות, משמש את רבו ולומד הימנו תורה. דבק הוא ברבו, מלווהו להר סיני וממתין סמוך לו באהל אותו הוא נוטה שם, כדי להיות קרוב במידת האפשר לרבו - שהוא מקור חיותו - ולפגוש בו מיד עם רדתו מן ההר. מתוך דבקות זו מקנא הוא לרבו, ואף שקנאה זו טובה היא - נענש הוא על כך. משה מתייחס אליו בהתאם, כתלמידו החביב ומתפלל עליו דוקא בעת שלוחו את המרגלים.

כאשר מגיע זמנו של משה להפטר מן העולם, סבור הוא כי בניו יטלו את השררה וינהיגו את עם ישראל. אולם לא כן עלה במחשבת הקב"ה, אשר אומר למשה כי "נצר תאנה יאכל פריה" ויהושע יטול שכר שימושו ולימודו תורה באוהל משה. משה מקבל זאת ושמח ביהושע כבבניו וסומך שתי ידיו עליו - יותר מכפי שנצטווה - בעין יפה, וסמיכה זו היא מקור כל סמיכת רב את תלמידו.

ומכאן: "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע" וממנו הועברה ומועברת תורה בכל דור ודור מרב אל תלמידו.